

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-10>

УДК 351:37.07(477)

*Жанна Олексіївна Бойко**заступник керівника апарату**Східного апеляційного господарського суду,**м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В ХОДІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПІКЛУВАННЯ ПРО ДІТЕЙ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих напрямків реалізації державної політики у сфері утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, через реформування системи інституційного догляду та розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Авторка обґрунтувала необхідність реформування системи інституційного догляду та пріоритетність заміни такого способу влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, на альтернативні форми сімейного виховання, що забезпечить формування людиноорієнтованої державної політики, згідно з якою дитина, її права і інтереси, є основною цінністю. Стратегічним же результатом впровадження такої політики стане формування «людського капіталу» як фундаментальної складової сучасного суспільства Української держави.

Ключові слова: *державна політика, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, людиноцентризм, людський капітал, інституційний догляд, альтернативні форми сімейного виховання дітей.*

Постановка проблеми. Суспільний розвиток – це безперервний процес змін, що зумовлений низкою факторів. Ми спостерігаємо стрімкий технологічний прогрес, який змінює життя людства, в той же час перед суспільством продовжують поставати соціальні проблеми, що так і не можуть бути повністю подолані, зокрема, таке явище як сирітство.

Як цитувати: Бойко Ж. О. Розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в ході реалізації людиноцентристської державної політики в сфері піклування про дітей. *Державне будівництво*. 2022. № 1(31). С. 113–126. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-10>

In cites: *Boyko, Z.O. (2022). The development of alternative forms of placement of orphans and children deprived of parental care, in the course of the implementation of the human-centered state policy in the field of child care. State Formation, 1(31), 113–126. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2022-1-10 [in Ukrainian].*

Отже процес реалізації державної політики у сфері утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має повністю відповідати викликам сьогодення та цивілізаційним стандартам і водночас забезпечувати збереження

загальнолюдських цінностей та захист невід'ємних природних прав людини. Принцип людиноцентризму стає домінуючим в цьому процесі, головним формуючим концептом, що і визначає напрямки та інструменти формування та реалізації державної політики у сфері піклування про дітей. Саме тому реформування системи інституційного догляду та розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є пріоритетним напрямком багатоаспектної комплексної системи державного піклування про дітей, яка повинна бути стратегічно орієнтованою та мати далекоглядну перспективу реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що досліджувана нами сфера державної політики не може вивчатись окремо, вона є вмонтованою в соціальну сферу та має реалізовуватися як її інтеграційний компонент, в системному поєднанні з освітньо-педагогічною, соціологічною галуззю, охороною здоров'я, охороною дитинства тощо. Саме тому основою для дослідження є ряд праць науковців, що займалися вивченням зазначених галузей. Так, вивченням питань, пов'язаних з окремими аспектами формування та функціонування системи піклування про дітей вразливих категорій, займалися Жилінкова І., Пеша І., Волинець Л., Галатир І., Кальченко Л. та інші, питаннями, пов'язаними з соціологічно-освітньою сферою – Белова Л., Домбровська С., Паращенко Л., Карпеко Н., в галузі охорони здоров'я – Карамішев Д., Шевченко В., Музика М. та ін. Проте окремих галузевих досліджень щодо ролі розвитку альтернативних форм сімейного виховання як складових ефективної людиноцентричної державної політики у сфері утримання та виховання дітей, ми не знайшли, що є підґрунтям для визначення мети цієї статті.

Метою статті є проведення аналізу розвитку альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у ході реалізації державної політики у сфері піклування про дітей. Обґрунтування необхідності реформування системи інституційного догляду шляхом розширення системи сімейних форм влаштування дітей, що залишилися без піклування батьків, як інструменту для формування людиноцентричної державної політики в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Україна як молода держава протягом років незалежності будує автентичну систему державного управління відповідними державними інституціями на засадах конституційності та захисту прав та охоронюваних Законом інтересів своїх громадян. Такий державницький пошук не може мати легких та швидких результатів, бо цей шлях визначається постійною роботою з розроблення та впровадження, з метою апробації, різних інноваційних форм в усіх сферах реалізації державної політики. Так, у науці державна політика визначається як процес, діяльність, сукупність дій: В. Тертичка вважає, що державна політика – відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства [2]. У цьому процесі надважливим є визначення пріоритетних напрямків реалізації державної політики, в тому числі, за об'єктом та суб'єктом такої реалізації. Статтею 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Статтею 6 Закону України «Про освіту» людиноцентризм визначено першою з основних засад державної політики у сфері освіти та основоположним принципом освітньої діяльності в Україні [11]. Таким чином, головною метою діяльності держави є забезпечення належного рівня життя її громадян, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина у всіх сферах життя. Досягнення такої мети неможливе без економічної складової, тобто без побудови сильної ефективної економіки країни, спроможної відповідати соціальним стандартам. У той же час, слід зазначити, що суспільно-економічний розвиток України в умовах сьогодення характеризується переходом від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства, від економіки промислового капіталу до економіки знань. Як зазначає Белл Д.: «Постіндустріальне суспільство засноване на послугах, тому воно є грою між людьми. Головне значення мають уже не мускульна сила і не енергія, а інформація. Основною діючою особою стає професіонал, тому що його досвід і знання дозволяють йому відповідати усім вимогам постіндустріального суспільства. Якщо індустріальне суспільство визначається через кількість товарів, що позначає рівень життя, то постіндустріальне суспільство визначається якістю життя, вимірюється

послугами – охороною здоров'я, відпочинком і культурою» [3, с. 171]. Тобто у сучасному світі за умов розвитку інформаційного суспільства, стрімкого наукового прогресу ми усвідомлюємо закріплення ключової ролі людини в економіці. Як слушно зазначає Мішин Ю.: «Зміна ролі людини в сучасному виробництві, нові вимоги до якості її знань та навичок, інтелектуалізація, прискорення темпів модернізації технологій та методів виробництва, посилення нецінової конкуренції висуває на перший план здібності людини, її знання, інтелект, талант і професіоналізм працівника, технічні, технологічні й організаційні інновації, тобто характеристики, що входять у поняття «людський капітал», «інтелектуальний капітал» [4, с. 35]. Людський капітал – це основа сучасної економіки, її базовий ресурс і, в той же час, ключовий критерій оцінки стану її розвитку. Саме людина виступає головним об'єктом діяльності держави щодо забезпечення її захисту, належного рівня життя, дотримання прав і свобод, споживачем адміністративних послуг тощо. У той же час, людина є і суб'єктом такої діяльності, ресурсом та джерелом розвитку економіки, науково-технічного потенціалу. Будучи основою багатства суспільства, людський капітал визначає конкурентоспроможність економічних систем, виступає ключовим ресурсом розвитку. Здатність економіки створювати і ефективно використовувати людські ресурси більшою мірою визначає економічну силу нації, її добробут [5, с. 142].

На розвиток людини, «людського капіталу» і мають бути спрямовані зусилля держави. Формування такого розвитку починається з виховання та утримання дітей. Саме в дитинстві людина здобуває найважливіші знання, уміння та навички, формує для себе основоположні фундаментальні уявлення, світоглядні категорії, що лягають в основу особистого світогляду. З дитинства отримують або не отримують розвиток здібності та таланти людини, що мають стати першочерговою цінністю в складі особистого – власного капіталу людини та «людського капіталу» країни в широкому сенсі. Саме тому для всебічного та гармонійного розвитку дитини необхідно створити належні умови.

Поза всяким сумнівом, найприроднішим середовищем зростання та виховання дитини є сім'я. У сім'ї, на першому етапі соціалізації людини, здобуваються якості, які людина буде використовувати у своєму подальшому житті, відтворювати своєю поведінкою. У Преамбулі Конвенції про права дитини визначено, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. У той же час суспільство та держава усвідомлюють неможливість

повного подолання такого соціального явища як сирітство. Тому держава повинна найбільшу увагу приділяти розвитку форм піклування про одну з найуразливіших категорій суспільства – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Наразі в умовах сьогодення конституційний обов'язок держави щодо утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, більшою мірою реалізується через інституційні (інтернатні) заклади. В Україні налічується понад 700 інтернатних закладів для дітей. Ці інституції належать до відання трьох міністерств: Міністерства охорони здоров'я (38 закладів), Міністерства освіти і науки (563 заклади) та Міністерства соціальної політики (117 закладів). У системі МОЗ живуть і виховуються найменші дітки, у системі Мінсоцполітики – діти з інвалідністю. Найбільша кількість інтернатних закладів та дітей в них – у системі Міністерства освіти і науки. За останніми даними, в Україні 1,4 % дитячого населення перебувають в інтернатах. В одному закладі, як правило, живуть та виховуються від 100 до 300 дітей. 17,2 % дітей, які перебувають в інтернатах, мешкають більше як по 9 осіб у кімнаті [6].

Вчені наголошують на труднощах подальшої соціалізації випускників таких закладів та неготовності їх до життя у суспільстві. Так, Белоус О. зазначає: «Аналіз життєдіяльності випускників закладів інтернатного типу показує, що в них недостатньо сформована готовність до самостійного життя, зокрема, не вироблені деякі необхідні життєві навички практичного та матеріального порядку, існують суттєві труднощі в спілкуванні з оточуючими, спостерігається невміння протистояти асоціальним явищам, мають місце труднощі у побудові своєї сім'ї та особистому житті» [7, с. 14-21]. Тобто через такий підхід до реалізації державної політики з утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, неможливо досягнути мети виховання здорового конкурентоспроможного «людського капіталу» у сенсі сьогодення. Більш того, навіть навпаки створюються умови для розвитку асоціальних якостей людини, що не дозволяють такому вихованцю стати повноцінним членом суспільства. Так, на думку Мудрик А.: «Особливістю соціалізації вихованців закладів інтернатного типу є заміщення одного з основних інститутів соціалізації – сім'ї – установою, тому передачу життєвого, соціального досвіду здійснює саме колектив однолітків, педагогічний колектив дитячого будинку, школи-інтернату. У зв'язку з цим уся система виховної роботи в дитячому будинку чи школі-інтернаті

передбачає врахування мінливих умов у суспільстві, реалізується на основі особистісного, індивідуального й соціального профілю розвитку дитини за відсутності батьківського піклування» [8]. Без відповідного досвіду світопізнання в природних умовах сімейного виховання дитина не набуває елементарних побутових навичок та вмінь, уявлень про цілісну картину світу та суспільства, оскільки її світ обмежений колом закритої соціальної групи однолітків та вихователів у інституційному закладі. В уявленні дитини відсутні знання про різноманітність суспільних взаємозв'язків – весь спектр взаємодії обмежується парами «одноліток – одноліток» і «одноліток – вихователь». Відсутнє розуміння багаторівневості суспільства, тобто розуміння наявності різних вікових груп, соціальних, професійних тощо. Дитина формується за відсутності можливості сприйняття передачі особистого досвіду від покоління до покоління, що можливе лише за умови спілкування з рідними в сімейному колі.

Таким чином, не можна говорити про можливість виховання і розвитку особистих здібностей та талантів дітей, їх гармонійний та всебічний розвиток в умовах інституційного закладу – через відсутність саме простих умов набуття практичних життєвих навичок. Так, італійський педагог Марія Монтесорі в основу своєї методики розвитку та виховання дітей, розкриття їх особистих здібностей та талантів поклала розвиток практичних навичок: «вправи з розділу Практичне Життя звичайно першими пропонуються дитині, яка розпочинає навчання. Від оволодіння навичками, які відпрацьовуються в цій зоні, багато в чому залежить успіх дитини в інтелектуальній роботі. Працюючи зі справжнім побутовим приладдям, діти розвивають контроль та координацію рухів, відповідальність, незалежність, впевненість, звичку працювати самостійно, здібність впорядковано мислити, що досягається завдяки власному свідомому вибору діяльності» [9].

Саме тому, усвідомлюючи свою високу відповідальність перед суспільством та конституційний обов'язок перед кожним громадянином, держава головним напрямком своєї політики у сфері забезпечення утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на сьогодні визначає заміну інституційного утримання на альтернативні форми сімейного виховання незалежно від віку та статі, а саме: усиновлення, влаштування дітей під опіку (піклування) до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, а також до сім'ї патронатного вихователя та малий груповий будиночок (МГБ).

Так, поряд з іншими нормативно-правовими актами у сфері регулювання питання утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Кабінетом Міністрів України 9 серпня 2017 р. прийнято концепцію «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу». У Концепції, зокрема, зазначається, що система інституційного догляду та виховання дітей є не лише затратною, але й неефективною та шкідливою як для самої дитини, так і для її сім'ї та суспільства в цілому. Такі висновки випливають зі статистичних спостережень, що наведені в Концепції. Зокрема: інклюзивним навчанням у загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладах охоплено менше ніж 2 % дітей з інвалідністю. Кількість фахівців із соціальної роботи, які працюють з дітьми та сім'ями, скоротилася на 64 % порівняно з 2013 р., працівників служб у справах дітей – на 19 %.

Водночас щороку збільшуються видатки на утримання мережі закладів інституційного догляду та виховання дітей. Так, у 2014 р. з державного бюджету на утримання таких закладів було виділено 5,1 млрд. грн., у 2015 р. – близько 6,4 млрд. грн., у 2016 р. – понад 7 млрд. грн. При цьому в середньому 70 % коштів витрачається на заробітну плату працівників закладів, близько 14 % – на оплату комунальних послуг та утримання будівель і лише 15 % – безпосередньо на задоволення потреб дітей, зокрема, харчування, одяг, лікарські засоби [10].

Таким чином, розподіл витрат на утримання дітей в інституційних закладах взагалі не містить пріоритетних освітньо-виховних напрямків, що дозволяли б забезпечувати розвиток особистих здібностей та талантів кожної дитини. У той же час такий вид утримання залишається вкрай затратним для державного бюджету у порівнянні із сімейними альтернативними формами влаштування дітей, які дозволяють забезпечувати індивідуальний розвиток дитини вже через перебування у сімейному оточенні і, разом з цим, потребують менших видатків. Результативність та ефективність такого виховання є беззаперечно вищими у порівнянні з інституційним, що робить цей напрямок абсолютним пріоритетом для державних інвестицій в напрямку забезпечення конституційного захисту громадян і формування «людського капіталу» – найвищої соціальної цінності держави.

З прийняттям відповідної Концепції сформовано такі цілі:

Ціль 1. Інтегрування та координація дій для забезпечення реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.

Основними завданнями є:

– удосконалення законодавства для забезпечення реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

– інтегрування основних принципів, цілей і завдань Стратегії у пріоритетні напрями діяльності органів виконавчої влади;

– запровадження механізму міжвідомчої координації дій для досягнення цілей і виконання завдань Стратегії;

– конкретизація та розмежування повноважень і відповідальності органів виконавчої влади на центральному та місцевому рівнях щодо забезпечення прав дитини та підтримки сім'ї, сприяння у реалізації таких повноважень органами місцевого самоврядування;

– розроблення фінансових механізмів забезпечення реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, розвитку послуг з підтримки дітей і сімей з дітьми;

– розроблення та впровадження регіональних планів реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

– розроблення та впровадження системи моніторингу та оцінювання процесу реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;

– впровадження механізму прийняття рішень у найкращих інтересах дитини всіма суб'єктами забезпечення та захисту її прав, а також залучення дітей до прийняття рішень з питань, що стосуються їх життя.

Ціль 2. Розвиток ефективної та спроможної системи підтримки зростання дітей у сім'ї.

Основними завданнями є забезпечення:

– виявлення сімей з дітьми, які перебувають на ранніх етапах вразливості, підтримки біологічної сім'ї дитини;

– розвитку мережі та забезпечення надання освітніх, медичних, соціальних, реабілітаційних послуг (зокрема раннього втручання, інклюзивного навчання) на рівні територіальної громади з урахуванням її фінансових можливостей і потреб мешканців;

– доступності послуг для дітей з особливими потребами, зокрема дітей з інвалідністю, та сімей, у яких виховуються такі діти;

- сімей, які мають дітей з інвалідністю, послугами з підтримки з урахуванням потреб таких дітей та сімей, зумовлених інвалідністю дитини;
- розвитку послуг з підтримки сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою збереження сім'ї для дитини;
- створення належних умов для участі неурядових організацій у наданні послуг сім'ям з дітьми;
- врахування в процесі стратегічного планування розвитку територіальних громад потреб сімей з дітьми;
- створення ефективних механізмів підтримки сімей з дітьми, що поєднують фінансову, матеріальну допомогу та послуги для сприяння батькам у виконанні своїх обов'язків з догляду та виховання дітей і подолання складних життєвих обставин;
- підвищення професійного рівня фахівців, які надають послуги дітям і сім'ям з дітьми, та рівня спроможності учасників процесу реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;
- розроблення та впровадження механізмів моніторингу та оцінювання ситуації у територіальних громадах на забезпечення реалізації права дитини на виховання в сім'ї.

Ціль 3. Забезпечення якісного альтернативного догляду дітей, які залишилися без піклування батьків, з метою запобігання потраплянню таких дітей до закладів інституційного догляду та виховання дітей.

Основними завданнями є забезпечення:

- розвитку послуг альтернативного догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками;
- послугами альтернативного догляду за дітьми віком до трьох років з метою припинення практики направлення таких дітей до закладів інституційного догляду та виховання дітей;
- вжиття заходів до припинення влаштування дітей до закладів інституційного догляду та виховання дітей з причин бідності або перебування сім'ї у складних життєвих обставинах;
- запровадження механізму врахування інтересів та індивідуальних потреб кожної дитини під час визначення форми її влаштування;
- розроблення та затвердження стандартів якості послуг альтернативного догляду за дітьми;
- розроблення та затвердження стандарту послуги з підготовки до самостійного життя дітей, які виховуються в системі альтернативного догляду за дітьми.

Ціль 4. Забезпечення участі суспільства у реалізації Стратегії.

Основними завданнями є забезпечення:

– формування суспільної думки щодо важливості виховання та розвитку дитини у сім'ї, неприпустимості розлучення дитини з батьками через особливості її розвитку, негативних наслідків інституційного догляду та виховання для дитини та суспільства в цілому, важливості ролі територіальної громади в забезпеченні найкращих інтересів дітей;

– інформування суспільства про реформування системи інституційного догляду та виховання дітей через засоби масової інформації із залученням лідерів громадської думки тощо;

– створення сприятливих умов для залучення до реалізації Стратегії представників бізнесових кіл, міжнародних донорів України, волонтерів та інших спонсорів;

– впровадження громадського контролю прийняття рішень стосовно дитини в її найкращих інтересах, дотримання прав дитини в закладах інституційного догляду та виховання дітей.

Реалізація прийнятої стратегії дає відповідні результати. Так, згідно зі статистичними даними служби у справах дітей Харківської обласної державної адміністрації по регіону спостерігається сталий розвиток альтернативних форм влаштування, зростання показника охоплення дітей інклюзивним навчанням (рис. 1, 2).

Станом на 1 січня 2021 р. у 24 сім'ях послугу з патронату отримувало 44 дитини. У 2020 р. проведено підбір на навчання 7 кандидатів у патронатні вихователі. За 2018-2020 рр. послугу з патронату отримали 142 дитини, у тому числі, 2 - з інвалідністю, з них: повернуто на виховання біологічним батькам – 53 дитини, отримали правовий статус та влаштовані до сімейних форм виховання – 45 дітей (усиновлення (10), опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу).

За період 2017-2020 рр. кількість дитячих будинків сімейного типу в Харківській області зросла на 25 %, а кількість дітей у таких будинках – ще більше, а саме, на 32 %.

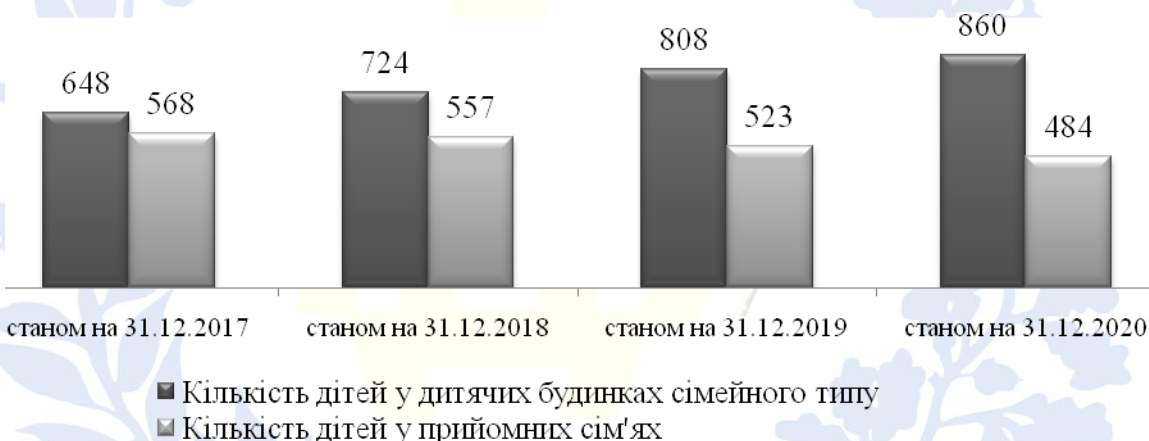

Рисунок 1 – Розвиток сімейних форм виховання у Харківській області
 Figure 1 – Development of family forms of education in the Kharkiv region

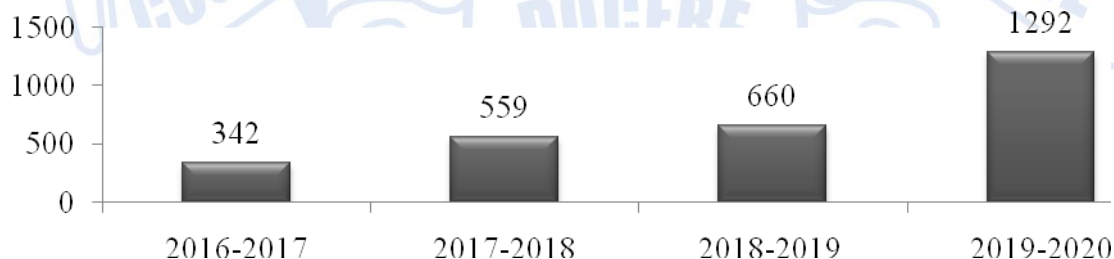

Рисунок 2 – Динаміка кількості дітей в Харківській області, охоплених інклюзивним навчанням

Figure 2 – Dynamics of the number of children in the Kharkiv region covered by inclusive education

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку.

Як висновок слід зазначити, що Концепція реформування інституційних закладів та розвиток альтернативних сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є вчасною, обґрунтованою потребами сьогодення та є запорукою суспільного розвитку.

Статистика впровадження альтернативних сімейних форм виховання є обнадійливою, відповідна позитивна динаміка розвитку таких форм свідчить про результативність реалізації державної політики у сфері піклування про дітей, саме завдяки таким інструментам. Окремо слід акцентувати, що проведений аналіз підкреслює домінування людиноорієнтованої (людиноцентристської) концепції у складному процесі реалізації державної політики, згідно з якою дитина, її права і інтереси, є основною цінністю.

Окрім того слід наголосити, що така політика держави є максимально економічно та соціально виправданою і може визначатися як елемент інвестування в розвиток «людського капіталу» нашої країни, бо формування такого капіталу і починається саме з виховання та освіти дітей. Національний людський капітал являє собою складну сукупність творчих продуктивних чинностей усіх громадян, кожна з яких окремо представляє індивідуальний капіталізований запас знань, умінь і навичок, накопичений за допомогою взаємодії комплексу факторів і умов, пов'язаних з різними рівнями життєдіяльності суспільства й економічно реалізований у виробничому обороті, приносячи дохід своєму власникові й формуючи агрегований потік доходу як частина національного доходу країни. Головним механізмом формування людського капіталу виступають інвестиції. Інвестиції в людський капітал являють собою всю сукупність вкладень, спрямовану на формування й реалізацію людського потенціалу [2].

Отже, завдяки розвитку сімейних форм влаштування дітей вказаної категорії суспільство отримає соціально адаптованих, освічених, з певними практичними навичками та відповідною професійною орієнтацією особистостей, які зможуть забезпечувати в майбутньому зміцнення та сталий розвиток державності, добробуту громадян і країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.05.2022).
2. Лех Т. А. Концепція формування та відтворення людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_2_7/ (дата звернення 10.05.2022).
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Москва: Academia, 1999. 773 с.
4. Мішин Ю. Р. Людський капітал у системі капіталу постіндустриального суспільства. *Держава та регіони*. Сер. : Економіка та підприємництво. 2013. № 5 (74). С. 34–37.
5. Ляш О. І. Оцінка розвитку людського капіталу України. *Економіка і регіон*. 2008. № 3 (18). С. 141–145.
6. Реформа інтернатних закладів (деінституціалізація). URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=40310.
7. Белоус О. В. Проблемы социальной адаптации детей-сирот. *Социальная адаптация детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, в системе подготовки социальных педагогов* : сб. науч. статей. Армавир : Ред.-изд. центр АГПУ, 2009. С. 14–21.
8. Мудрик А. В. Социальная педагогика [6-е изд., перераб. и доп.]. Москва, 2007. 224 с.
9. Монтессори М. Дом ребёнка. Метод научной педагогики. Москва : Задруга, 1913. 339 с.
10. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу : розпорядження Кабінету міністрів України № 526-р від 9 серпня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 01.06.2022).
11. Про Освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 10.06.2022).

Стаття надійшла до редакції 24.05.2022 р.

Стаття рекомендована до друку 22.06.2022 р.

Boyko Z. O.

Deputy Chief of staff of the Eastern Commercial Court of Appeal, Kharkiv, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF ALTERNATIVE FORMS OF PLACEMENT OF ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE, IN THE COURSE OF THE IMPLEMENTATION OF THE HUMAN-CENTERED STATE POLICY IN THE FIELD OF CHILD CARE

Abstract. The article is devoted to the study of certain areas of state policy in the field of maintenance and upbringing of orphans and children deprived of parental care, through reforming the institutional care system and development of alternative forms of placement of orphans and children deprived of parental care. The author substantiated the need to reform the institutional care system and the priority of replacing this method of placement of children deprived of parental care with alternative forms of family education, which will ensure the formation of human-oriented public policy, according to which the child, his rights and interests are fundamental. The strategic result of the implementation of such a policy will be the formation of "human capital" as a fundamental component of modern society of the Ukrainian state.

Keywords: *state policy, orphans, children deprived of parental care, human-centeredness, human capital, institutional care, alternative forms of family upbringing of children.*

REFERENCE

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 30, st. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#>.
2. Liekh, T.A. (2012). Kontsepsiia formuvannia ta vidtvorennia liudskoho kapitalu [The concept of formation and reproduction of human capital]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_2_7/ [in Ukrainian].
3. Bell, D. (1999). Gryadushchee postindustrialnoe obshchestvo [The future post-industrial society]. *Opyt socialnogo prognozirovaniya* [Experience of social forecasting]. Moscow: Academia [in Russian].
4. Mishyn, Yu.R. (2013). Liudskyy kapital u systemi kapitalu postindustrialnogo suspilstva [Human capital in the capital system of post-industrial society]. *Derzhava ta rehiony - State and regions. Ser.: Ekonomika ta pidpriemnytstvo. - Ser.: Economics and Entrepreneurship*, no 5 (74). 34–37 [in Ukrainian].
5. Iliash, O.I. (2008). Otsinka rozvytku liudskoho kapitalu Ukrainy [Assessment of human capital development in Ukraine]. *Ekonomika i rehion - Economy and region*, no. 3 (18), 141–145 [in Ukrainian].
6. Reforma internatnykh zakladiv (deinstytutsializatsiia) [Reform of boarding schools (deinstitutionalization)]. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=40310 [in Ukrainian].
7. Belous, O.V. (2009). Problemy socialnoj adaptacii detej-sirot [Problems of social adaptation of orphans]. *Socialnaya adaptaciya detej-sirot i detej, ostavshihysya bez popecheniya roditelej, v sisteme podgotovki socialnyh pedagogov: sb. nauch. statej - Social adaptation of orphans and children left without parental care in the system of training social educators: sat. scientific articles*, 14–21. Armavir: Red.-izd. centr AGPU [in Russian].
8. Mudrik, A.V. (2007). Socialnaya pedagogika [Social pedagogy]. [6-e izd., pererab. i dop.]. Moscow [in Russian].
9. Montessori, M. (1913). Dom rebyonka. Metod nauchnoj pedagogiki. [Children's home. Method of scientific pedagogy]. Moscow: Zadruga [in Russian].
10. Pro Natsionalnu stratehiiu reformuvannia systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017-2026 roky ta plan zakhodiv z realizatsii yii I etapu [On the National Strategy for Reforming the System of Institutional Care and Upbringing of Children for 2017–2026 and the action plan for its implementation of the first stage]: rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy № 526-r vid 9 serpnia 2017 r. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text>.
11. Pro Osvitu [On Education]: Zakon Ukrainy (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 38–39, st. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

The article was received by the editors 24.05.2022.

The article is recommended for printing 22.06.2022.